

Jan Gromnicki

Posiedzenie Rady Konsultacyjnej dla Badań Starego Miasta w Elblągu

---

Ochrona Zabytków 38/2 (149), 136

1985

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

1512–1518 pomiędzy Corso Giovecca i Bramą San Giorgio (późniejsza Porta Romana) w miejscu fortyfikacji wcześniejszych, łącznie z budową bastionu San Rocco;

- bastiony księcia Alfonsa II (1559–1597), wznoszone w ramach modernizacji fortyfikacji, objęły: San Giorgio, Sant'Antonio (oba rozpoczęte jeszcze przez jego poprzednika księcia Ercole II), San Pietro i dell'Amore, stanowiące część fortyfikacji Borso oraz bastion San Benedetto;
- budowlę papieskie z XVII i XVIII w.: bramę degli Angeli zakończoną w 1559 r., bramę Paola lub San Paolo (późniejsza Porta Roco), wzniesioną w 1612 r. według projektu G. B. Aleottiego zw. Argenta, a po obu jej bokach wzniesione nowe bastiony San Paolo i San Lorenzo. W latach 1608–1618 została wybudowana według projektu Pompeo Targove cytadela o narysie pięcioramiennej gwiazdy, której wierzchołki wzmocniono bastionami.

Ten, w zasadzie, niewiele zmieniony kształt utrzymały fortyfikacje do końca XVIII w. Dopiero wiek XIX przyniósł większe szkody w istniejącym systemie:

- od 1859 r. rozpoczęto burzenie cytadeli, pozostawiając z niej jedynie na południowym wschodzie dwa bastiony z odcinkami kurtyn;
- rozebrano bastiony San Roco i San Benedetto od wschodniej i zachodniej części miasta;
- poszerzono wjazdy do miasta, a w miejscu pierwotnych bram wzniesiono zapory celne; nie naruszone pozostały, z niewielkimi wyjątkami, kurtyny łączące zachowane bastiony.

Znaczne przyspieszenie niszczenia for-

tyfikacji nastąpiło w latach trzydziestych i sześćdziesiątych naszego stulecia w związku z niewłaściwie rozplanowaną zabudową miasta i jego odbudową po zniszczeniach drugiej wojny światowej, a także w wyniku erozyjnej działalności obficie porastającej fortyfikacje roślinności. Mimo jednak wyburzeń i innych zniszczeń, zachowały się niemal na całym obwodzie miasta i nadal stanowią bezcenny zespół na terenie Włoch.

Ten właśnie obecny stan zachowania fortyfikacji ilustrowała pierwsza część wystawy. Na 49 planszach przedstawiono poszczególne fragmenty fortyfikacji w formie barwnych fotografii, uzupełnionych lokalizacją w obrębie miasta i ich wyglądem w drugiej połowie XVIII w. W zamieszczonych podpisach objaśniających dezinformowały nieco zwiedzających błędy tłumaczeń terminów fachowych, uciążliwie np. włoskie określenia „Forta di S. Benedetto” czy „Balardo Sta Maria” z polskim określeniem „twierdza”, gdy faktycznie chodziło o nazwę bastionu itp., ale pomyłki te bynajmniej nie obniżyły wartości przedstawionego materiału, szczególnie waloru dokumentacyjnego fotografii.

Następne 29 plansz zawierało ikonografię rozwoju urbanistycznego samego miasta Ferrary, kolejnych etapów rozbudowy jego fortyfikacji oraz współczesne, kolorowe zdjęcia lotnicze całości założenia.

Ostatnie 15 plansz poświęcono zagadnieniom związanym z dotychczas przeprowadzonymi badaniami naukowymi fragmentami fortyfikacji, rozpoczętymi pracami konserwatorskimi oraz przedstawieniu programu rewaloryza-

cji fortyfikacji i włączenia do projektowanego na ich obwodzie parku miejskiego. Ta właśnie, ostatnia, część wystawy zilustrowała dotychczasowy wysiłek Krajowego Towarzystwa Ochrony Zabytków Sztuki i Pomników Przyrody – Italia Nostra, zresztą głównego jej organizatora, nad ocaleniem zachowanych fragmentów założeń obronnych.

Działania podjęte w latach siedemdziesiątych przez to Towarzystwo miały właśnie na celu odświeżenie ciągów fortyfikacji, naukowe przebadanie obecnie niedostępnych fragmentów, przeprowadzenie kompleksowej konserwacji, łącznie z uczynieniem zniszczonych partii, i uporządkowanie całego otaczającego je pasa zieleni – jako naturalnego pierścienia ochronnego, osłaniającego miasto przed ekspansją współczesnego budownictwa. W przyszłości pas zieleni winien stać się częścią rozległego parku miejskiego o powierzchni około 1200 hektarów (historyczny obszar „Barco”), łączącego miasto z Padem.

Mimo wielkiej skali planowanego przedsięwzięcia, konieczności ingerencji konserwatorskiej na obwodzie fortyfikacji obejmującym około 9200 m, mimo niezbędnych do pokonania barier formalno-prawnych i finansowych, polski obserwator – na podstawie wiarygodnej na wystawie współpracy Zarządu Miasta Ferrary z Towarzystwem – Italia Nostra – opuszczał ekspozycję z przekonaniem o faktycznej realności podjętego zadania, marząc jedynie, aby działania na terenie twierdzy w Zamościu doczekały się podobnego oddźwięku społecznego.

Józef Pilch

POSIEDZENIE RADY KONSULTACYJNEJ DLA BADAŃ STAREGO MIASTA W ELBLĄGU

W dniu 25 października 1984 r. odbyło się pod przewodnictwem prof. dra hab. Witolda Hensla posiedzenie stałej Rady Konsultacyjnej dla badań Starego Miasta w Elblągu. Posiedzenie miało na celu ocenę stanu badań prowadzonych pod kierunkiem mgra Tadeusza Nawrołskiego przez Pracownię Archeologii Miast Oddziału PP PKZ w Gdańsku i zespół historyków architektury na zlecenie Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Elblągu. Rada, powołana w 1981 r. przez dyrektora ds. naukowo-konserwatorskich PP PKZ, gromadzi zespół wybitnych specjalistów w zakresie badań historii i kultury miast Polski Północnej, archeologów, historyków i historyków architektury. W posiedzeniu wzięli udział ponadto specjaliści z PP PKZ, przedstawiciele władz konserwatorskich i architektonicznych Elbląga oraz prezydent miasta mgr inż. Norbert Berliński.

Referaty informujące o postępie badań dotyczących Starego Miasta w

Elblągu wygłosili:

– mgr Tadeusz Nawrołski, *Wyniki dotychczasowych prac badawczych na Starym Mieście w Elblągu i propozycje badawcze na rok 1985*;

– mgr inż. arch. Antoni Kąsinowski, *Wyniki badań relikwów architektury mieszczańskiej w południowo-zachodniej części Starego Miasta Elbląga*;

– mgr inż. arch. Jacek Bocheński, *Informacja na temat odtworzenia zabudowy Starego Miasta w Elblągu*;

– mgr Marek Kaliszczak, *Źródła kartograficzne i ikonograficzne dla badań nad Starym Miastem w Elblągu*. W dyskusji dokonano oceny wyników badań archeologicznych i podkreślano problem ciągle nie nadążającego za nimi rozwoju badań historyczno-architektonicznych. Grono historyków ze środowiska toruńskiego zgłosiło w tej kwestii kilka postulatów badawczych i podjęło zobowiązania szczególnie w zakresie opracowania i publikacji źródeł. Dyskutanci poruszyli też zagadnienia ogólne dotyczące

miast basenu Bałtyku oraz szczegółowo rozważyli sprawę zabudowy i zasiedlenia Starego Miasta w Elblągu. Zgodnie podkreślili wyjątkową wprost szansę, jaką stworzono dla badań archeologicznych i historyczno-urbanistycznych, oddając do dyspozycji archeologów znaczną część obszaru staromiejskiego z odpowiednim wyprzedzeniem, przed planowaną zabudową.

Rada pozytywnie oceniła wyniki badań archeologiczno-architektonicznych i zaakceptowała zamierzenia badawcze. Podkreślono fakt stworzenia zespołu naukowego różnych specjalności i inicjującą w tym rolę archeologów z PP PKZ. Władze miasta potwierdziły zainteresowanie i chęć pomocy w realizacji zamierzeń badawczych i konserwatorskich oraz publikacji wyników, między innymi w aspekcie zbliżającego się 750-lecia Elbląga.

Jan Gromnicki